

АЛИРЗА
САИДОВ

УСТА
ИДРИС

АЛИРЗА САИДОВ

УСТА ИДРИС

Дагестанское
книжное издательство
Махачкала
1977

САД ЛАГЪАЙ КТАБ

С 14 Саидов Алирза
Уста Идрис. Поэма.
Махачкала, Даг. кн. изд-во, 1977.
44 с

Лезг

Шаир Алирза Саидован «Уста Идрис» тIвар алай поэма чи републикадин рабочий классдин сифте векилкай сад яз хъайи машгъур устIар, Дагъустандин ЦИК-дин член Юнусов Идрисаз бахшнава.

Уста Идриса хайи чилел са жерге муькъвер, школаяр, больницаяр эцигна. Камаллу устIарди вичин тIвар гъамишалугъ яз халкъдин рикIера туна.

С $\frac{70403-13}{M123(03)-76}$ 88-77

© Дагкнигоиздат, 1977

Гьуьрметлу дустар, и поэма за вич халкъдин дерин къатарай акъатай эцигунардай зурба устIар, изобретатель ва общественный деятель, Ахцегь райондин КъаIарин хуьрйй тир рагъметлу Юнусов Идрисаз бахшзава.

Азиз дагълар, вучиз даим киснава?
Гзаф крар акурвиляй я жеди?
Белки куьне зи сирерни гъисснава?..
Белки абур зав хъиз квевни гва жеди?

Яргъарай къвез султанрини халифри
Князрини шагъари квез къван гана,
МуьтIуьгъ тежез тураризни илифриз
Куь метIерал Шарвилиьри чан гана.

Хуьн паталди гъа сурарин секинвал
Киснавани къилер цава акIурна,
Шекер туш куьн, бес вучиз куь ширинвал
Булахар жез физва дере ацIурна?

* * *

Азиз Самур, югъди-йифди эвериз
Нихъ къекъвезва дагъларани дерейра?
Къекъвезвани къуьчхуьрвидин вилерихъ,
Гъалиб хъайи ханар лугъур девейрал?
ТахъайтIа вун кузвани чи Етимдиз
Милиз хъверна хъфей рушан дердини,
Къекъвезвани марифатдин гъаким тир
Сулеймана лугъун тавур бендинихъ?

Чулав вилер авай жегъил рикIеваз
Лезги накъвар ийизвани тупIалай?
«Ягъ!

Ягъ!

Ягъ!» лугъуз къил виневаз
Тебрикайди сифте хъайи гапIалар.

* * *

Къизилгуьлер, беневшайр, бубуяр,
Яру партал алкIун куь муд яни,
Ва я чIагъран рангар клани жадуяр
Тебиатди негъ ийизвай суд яни?

Къейибурал лацу кафан алукида,
Яру кафан къисмет жеда женгчидиз,
Агъасиев и дуьньяда амукъда
Бубуйринни беневшайрин илчи хъиз.

Юсуфанни Валентинан, Салманан
Сурарални къизилгуьлер къалин я,
Уста Идрис, вуна тунвай аманат
Сифте акур аял хъиз чаз ширин я.

Йисар физвай гагъ шехъиз, гагъ хъвер ийиз,
Куьгъне дуьнья тухвай мягъфе гъилемай,

Коммунистрал цларихъай хер ийиз
Алакьдайбур гьеле гьар са хуьремай:

Келледа экв кьери хьанвай кулакар
Алахънавай кесибрин экв хкадриз,
Рикле — кьисас, жибинрани яракьар
Туна абур дуьнмиш хьанвай жаллатИриз.

СССР-ди эцигзавай дарамат
Гьулдан, техил, ктаб садахъ гилигиз,
Лезги халкъди алукизавай шаламар
Физвай рекьин муькуь кьилиз килигиз.

Зи дагълара кIашунин ван гьатнавай,
Раг-рагарив, вацI-вацIарив агудиз,
Зи Самурди халкъ мелериз кIватIнавай,
Кесибвилер, гьарибвилер алудиз.

«Майдандиз ша муьгъ эцигиз жедайбур,—
Лугьуз вацIу гьарай тунвай дерейра,—
Ваъ, ятIа куьн сел атайла шедайбур,
Фена акьах чIимчIирар хьиз чIерейрал».

Жегьил тир вун, зи Дагъустан, яшариз,
Турфан муьтIуьгъ жедани ви элдивай?
Жаваб гузвай куьтенрини кIашари:
«Совет власть тухуз жедач селдивай!»

«СОЛДАТ ЖЕДА!»

Жир ксар тир жеди куьгъне лезгияр,
КьейитIани элкьведачир гафунлай,
Акьван диндал кIеви хьанач фекьияр,
Техил сифте ийидачир сафунлай.

Вар агалддай яц тухвайла кьулухъди
Итим ядай гьич тIварни чир тавунмаз,
Гатун ракъар рикIел гьидай зулухъди,
Свасни гьидай садра кьванни такунмаз.

— ЦIуд манатни гьвечIи пул туш шагьини,
КтIай ебни жагьидай туш куьчедай,
ШакIуртвиле рекье твада Шекидиз,
Сенят чир жеда вад-цIуд гьафтедлай.

Мектебдавай муаллимар перт хьана:
— Чна гуда а цIуд манат, Идрис, ваз,—
Зигьин авай гада бегьем дерт хьана:
— Вучиз илим аквазва икI ужуз ваз?

— Солдат жеда!— жаваб гана куьрелди,
Пакад юкьуз шалам-дулах гьазурна,
Кьулгьуваллагь кIелна хуьруьн пIирелни,
Идрис ада Варташендиз ракъурна.

— Азиз бала, бахтлу сефер хьурай ваз,—
Лугьуз диде килигзамай гелериз,—
Сад аллагьди вичи нуьсрет гурай ваз...
Экуь накьвар хьиткьиннавай вилериз.

ШАРВИЛИДИЗ ТУР ГАТАЙДИ

«Чидани ваз, риваятрин лувара
Игит са кас ама, хтул, цIакул хьиз,
Тур гатайди, гадрай ирид цавариз
Шарвилиди, лап са гьвечIи чукIул хьиз.

Шарвилидин туруниз яд гайиди,
Уста Демир, тIурфан авай рцIамра,
Уста Демир, вилера цIай хвейиди,
Уста Демир, накьв хвейиди шаламра.

УстIардин гъил хIур гъар са туруна
ТIурфан жедай, душман кудаи цIай жедай,
Лезги чилер жакъвадайбур зурунал
Ам акурла гъар патахъ цIал-цIал жедай.

Анжах садра даим азад Самурди
МуьтIуьгъ хьунин залан зегъер кужумнай,
Уста Демир ахвараваз акурди
ЖаллатIри лап намердвилел гъужумнай.

КичIевилей адан мукъув къвез тежез
Яргъалай хьиз буйругъ гана хьелериз,
Чан аламаз Уста Демир къаз тежез
Акуна къве хьел чукъвена вилериз.

Рагар шехъна — вацIариз сел атана,
Гъамлу мани яна бирдан къушари,
Итимар — лал. Дидейри мет гатана,
Турар гъиле къуна эхир рушари.

Къве гъил чилиз яна къве гъаб накъвар гваз
Уста Демир къарагъна са дагъ хъана,
Къве вилелай физвай ивид накъвар къаз
Накъвар гуьцIна вилеривай — сагъ хъана...»

Лезги накъвар, чи бубайрин рикIер квай,
Чи дидейрин ипек хътин киферни,
Надира кIур гайи рушар — цуквер квай,
Хъвериз къейи чи балаяр — лиферни.

Лезги накъвар, гунагъ квачир къеб хътин,
Гапурдихъни лайладихъ яб акалай,
Зегъметдинни муьгъуьббатдин герб хътин,
Хура туниз лайих я куьн:
Ийиз гуьзел гъайкалар!..

«—Къуй и накъвар гъамиша захъ галаз
хьуй,—
Демира накъв туна вичин шаламра,—
Къуй зи кIвачер и накъварал алаз хьуй,
Пайгъамбардин гъил жедайвал каламрал.

Халкъ женгиниз физва — чилни атурай,
Чили цуквер гъизва — халкъди атIурай,—
Лугъуз Уста Демира тур гатазвай,—
Халкъ тур ятIа, чил къакъар яз акурай.—

Гъиливай тур, гъиливай тIур къаз жедай
Гъар са лезги экъечIнавай женгиниз.
— Гъинава хур дагъвидин тур къаз жедай!—
Эзмишзавай душманар серт денгини.

Душман катнай. Лезгистандин варарал
Къуьн къуьневаз зурба къве раг акъвазнай,
Уста демир Шалбуз дагъдин рагарал
Халкъди вичин къуьнераллаз хкажнай.

— Зи вяде я, кучук зун и синерал,
Шаламравай накъварни вегъ дерейриз,
Къуй садрани дагъви халкъдин вилерал
Хажалатдин нагъв тагъурай дявейри.

Аскерар ваъ, устIарар хьуй лезгиар,
Эциграй кIвал, туькIуьррай муьгъ, дарамат,
Суфрадал хьуй ислягъвилин дердияр,
Берекатдал ая дуьнья аламат,—

Бес, хтул, чахъ гъахътин ксар хъайид я,—
Демирчиди куьтягъна и риваят,—
УстIарвилин пеше элди хвейид я,
Мусурманри хуьдай саягъ дуьаяр»:

Идриса яб гузвай чатук, кис хъана,
Ам шуклурт тир машгур устлар Гъазретан.
Шеки патахъ кIвалахиз са йис хъана.
—Хтул, на гьакI квадармир зи зегьметар,
Гилад ахлад, устлар я вун барут квай...
КIаш къунвай мад демирчидин гьилери,
Курум-курум гьекъ кIвахъзавай чурудкай,
Тар хазвай хъиз жакъжакъзавай къуьнери.

ЛЕЗГИ УСТЛАРАР

Дагълара куь тIвар акъатна
Лезги устларар,
Ашкъилу я, гайибур хъиз
Верги, устларар.

Уста Идрис, ви гьилерик
Рахазва къванер,
Цла тунвай гуьзгуьяр хъиз
Аквазва къванер.

Уста Летиф, на шамагъаж
ЧIугвазва цIам хъиз,
Ахпа кIарас гуьрчег жезва
Гимишдин цам хъиз.

Уста Режаб, им на нехиш
Акбудай къав я,
На лугьуди ракъинин экв
Гьатнавай цав я.

РикIер чIехи, гьилер михьи
Лезги устларар,
Ашкъилу я, ганватIа квез
Верги устларар?!

* * *

Кефчияр я устларар,
Югъди кIуфал хъвер ала,
Хъел ква анжах Летифак —
Сев хъиз ава хер алай:

—Гьикъван гагъди, Идрис чун
Кар авачиз ацукьда,
ИкI хъайитIа шалвардин
Кек галачиз амукьда.

Къурдул Махсуд шумудра
Атана чаз минетиз,
Ацукьнава къизилрал,
Чи разивал гуьзетиз.

Девлетлуда гайи пул
АкIидани туьтуьна,
Эцигин са кIвал адаз
Илигна хъиз уьфтинал.

Къалин яргъи рцIамар
КIватIна лекьрен лувар хъиз,
ЧIулав, гегьенш вилерни
ТIурфан алай цавар хъиз,
Уста Идрис къарагъна,
(Касдихъ авай буй вуча!)
Жаваб гана Летифаз,
(Чина авай суй вуча):

— Билбилди, дуст, маса гудач мез вичин,
Уьмуьрлухди туртIани ам демина,
Ашукьдини маса гудач сес вичин,
Тагайвал чи Саидани Эмина.

Чи сес я, дуст, вун гъавурда акъуртIа,
Имаратар, тазвай чна эллериз.
Айиб тушни чна къуллугъ авуртIа
Кесибрин хам хутIунзавай беглериз.

Ваъ, кьве гъилни галатрай зи къуьнерлай,
АвуртIа зи рикIиз абуру хаинвал!
— Валлагъ — Идрис, вун рахазва синерлай,—
Лугъуз Летиф ама квахъна секинвал,—

Девлетлуяр герек туштIа, жуьмядин
МискIин эциг,— гъахъ гузвайди жемят я,
Гъуьрмет ая, гъич тахъайтIа, дуьадиз...
— Заз чидайвал, им дуьмме дуьз меслят я,—
Къул чIугуна Режебани, шадзавай...

— Ваъ,— лагъана Идриса мад,— мискIинар
Тарагъаждин епер я чал гъалдзавай,
Азад фикир авун патал дуьшкунар.

Аниз килиг, вил вегъ садра цавариз,
Яру жезва, гила мад рагъ хъиткъинда...
Инкъилабдин нур къвезвайла дагълариз,
Чун метIерал акъваздани мискIинда?!

«МискIин эциг...» — хуш хъанвач ви мурмур
заз.

Заз кIанзава авайбурни руг ийиз,
Картари лув гана кIани Самурдал
Жедач завай байкъушариз муг ийиз!—

Гагъ шехъун, гагъ хъуьруьн жезвай,
Гагъ туькъуьл, гагъ ширин жезвай
Лезги устIарриз,
Уьмуьр физвай са азабдив
Вахтунин сир дерин жезвай,
Пачагъдин рикI серин жезвай,

И кар чизвай инкъилабдин
ЧIехи устIарриз.

«БАРКАЛЛА ВИ БАРМАКДИЗ!»

Цаву вичин вили накъвар илична
Тагъарбадал циф гадарна илисай,
Нянрихъ геж балкIандилай эвичIна
Къуьзуь касди рак гатаьна Идрисан.
— Саламалейк!
— Алейксалам, илифа!
— КIвал къани хъуй, пай гурай ваз игитрин!
Танишвални гун — зи тIвар я Гъанифа,
Агъсакъалри ракъурнавай Хъуьлуьдрин.

Кашар-мекъер, дагъвийрин рикI алайвал,
Махпур чайр, гъекъ алахъиз пелелай...
— Сел атайла вацI къведа чун галайвал,
Туьнт жеда лап тIурфан алай гъуьлелай,—
Гъанифади суьгъбетзава кардикай,—
Муьгъ авачиз зукъ атIанва Хъуьлуьдрин,
Са куьмек це, Уста. Чакай гъардакай
Стха хъуй ваз, адст тирвал игитрин.

— Лугъуда хъи, вацралай рагъ экуь я.
Пакамахъ ваз гуда атIай жагаб за,
На ял ягъа, яшар хъанва, чIехи я,
Зани гъетер — вацран хпер гъисабда,—
Милиз хъверна ада мугъман ксурна,
Вич ацукъна гъил кутуна ченедик,
Фикирдалди мефтIер михъиз юзурна,
Къекъвена ам цIийи муькъуьн бинедихъ.

— Бине... кьве раг, къванерикай дестекар...
Залан ракъар, пелер-пеле акIурна...—

Цивиндалди, квачиз кІусни гьерекат,
Муькьуьн шикил чІугуна цал чІагурна.
Мад сеферда кьуна четин гьисабар,
Дуьзни патахъ вегьена мад терездал.
— Самур, вуна элдиз гузва азабар,
Гила за вав кьуьлиз тада кІерецдал!—

Пакаман гьед перемдикай цаварин
Хкатай кам хьиз са патахъ аватна.
Гьанифани, сел атай хьиз марфадин,
Теспача кваз бирдан кІвачел акьалтна.
Уста Идрис, кІуфал мили хъвер алаз
Юргьундаказ ацукьнавай чарпайдал.

— Сагърай зи хва, кьуьзуь рикІел хер алаз
Тунач на зун, хьанач зи рехъ гьавайда.—
Гьанифади пурар яна балкІандиз,
Идрисани вичин кІвач-кьил авуна.
— Самурдизни пурар яда инсанди,—
Лугьуз абру дагълариз рехъ чІугуна.

* * *

Тахъ, тунхъ! Тахъ, тунхъ!
Тахъ, тунхъ! Тахъ, тунхъ!
Къванерай цІелхемар акъатиз
Катзава,
КІашуни вили къван, шуьше хьиз,
Катзава.
Самурдин лепейрин кърмажар
Йигин я,
ЯтІани Идрисаз кичІе туш,
Секин я.
Къван, цемент, ракъ, кІарас гьазуриз
Ава халкъ,
УстІардин кьуллугъда са кІвачел
Ала халкъ,

Югъ ва йиф... Гьафтеяр алатиз
Катзава.
— Къе-пака, къе-пака муьгъ жеда!—
Шадзава.

ТІинкъ! ТІанкъ!
ТІинкъ! ТІанкъ!..
КІутаяр михерив рахазва,
Агъаяр кесибрив рахарвал.
ВацІ муькьуьн дестекрив кьугъвазва,
Жанавур ракъара кьугъварвал.

* * *

Межлис ава Хьуьлуьда,
Элдив гвайди дем я къе,
Самур вацІун туьтуьниз
Вегьенвайди кем я къе.

Шишкабабар, шуьрбетар
Гъиляй гъилиз къекъвезва,
Рушни гада кьуьлериз
Муькьуьн юкъвал элкъвезва.

Уста Идрис кесибри
Хкажнава гъилерал,
Ватан хвейи игитар
Хкаждайвал кьуьнерал.

* * *

БалкІанраллаз Ахцегъай
Бирдан кьве кас агана.
Сад инженер, муькуьдни
Юзбаши я лагъана.

Инженерди Идрисал
Вил вегьена:— Самарин

Муьгъ аку гъа, гъа-гъа-гъа!—
Алерар я цамарин.

Инлай машин фейитIа,
Самур вацIуз ем жеда,
Муьгъ эцигай устIардин
Гардандани кем жеда,—

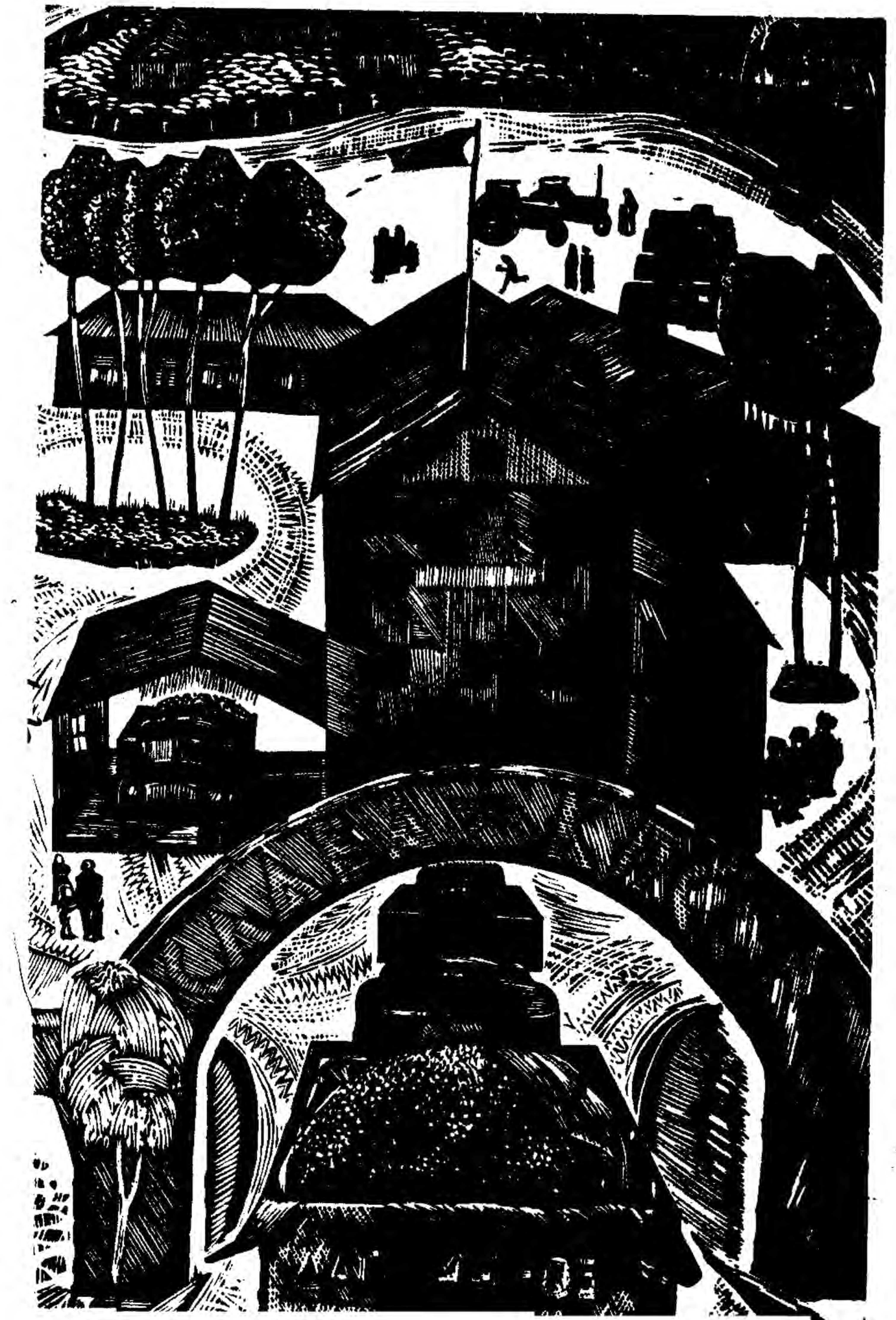
Къакъан пеляй Идрисан
Хуьлер фена биришрин.
Къванер кIватIа!— буйругъна
Ада вири межлисдиз,—
Муьгъ хайитIа къирай зун,—
Лагъана ам йигиндиз
Фена муькъуьн дестекрив
Акъвазна лап секиндиз.

Муькъуьн винел къванерин
Яна зурба амбарар,
Ахпа хуьруьн нехирни
Гъална муькъввел Жабара.

Муькъввел алай заланвал
Къвердавай цIуд къат хъана
ЯтIани а муькъуьк квай
Са кIарасни къатI хъанач.

Тажуб хъайи инженер
Амуькна гъакI къил къуна...
Гъуьрметдалди а касди
Чи Идрисан гъил къуна:

— Баркалла ви бармакдиз!—
Лагъана мад икрамна...
Хъуьлуьдвийри межлисар
Са-гъафтада давамъа.

Арабайрин, фургъунрин
 Карван рекъе гъатнава,
 Хъуьлуьдвийри жумартдиз
 Техил, парча кІватІнава.

Абур элди Идрисаз
 Пишкешнавай затІар я —
 Хъуьлуьдвийр Идрисан
 Гъамишалугъ дустар я.

БалкІанраллай игитри
 УстІар рекъе хутазва,
 Самурдин серт лепейри
 Муькъуьн бине гатазва.

«САГЪРАЙ ХЪУЬЛУЬДАРИ!»

Дуьнья ифизва, куьздаллай сач хъиз,
 ГъажикІад твар хъиз хъиткъинриз ажугъ.
 Игисиз хурув винтовка, саз хъиз,
 Къарагъзава халкъ — аскер ва ашукъ.

Невадал хкаж жезва муькварар
 Гуьрчег хважамжам — азадвилихъ муьгъ.
 Ахцегъ вацІун сел туна «ракъара»
 Яна Идриса эхиримжи мих.

А мих акъунва садбурун рикІе,
 Бархун къачунва рикІери азгъун,
 Чизва зулумдин муьрхъ михъдай йиге
 Инкъилаб къвезва. Гузва абуру гъугъ.

Дуьнья ифизва... «Негъда чна муьрхъ!»
 Санал вегъенва кепекни шигъи.

Идриса вацІал эцигнава муьгъ,
 Хважамжамди хъиз чарх яна чІехи.

Къурун тавунвай и муькъуьн кІаник
 УстІарди янва кІарасрикай тагъ,
 Къайгъудик квазва «дустарни кІани»: —
 Илифа, устІар, къе няниз чахъ!

Муькъуьн къиле авай кІвале
 Лап вижевай межлис ава,
 РикІин къеняй сас регъвезвай
 Девлетлу пуд иблис ава.
 А иблисрин арадани
 ЧІехи инсан Идрис ава.

Мили хъуьруьн, ширин гафар,
 Эрекъ, чичІек, шиш кими туш,
 УстІардизни ягъун патал
 Гъар жуьредин шир кими туш,
 Идрисакай гаф чуьнуьхиз
 Кушкушзавай тІиш кими туш.

Цавай тІеквен акъатна марф
 Ахцегъ вацІуз ахмиш хъана,
 Къван къилеллай пехъи селдал
 Тарар, гъварар дуьшуьш хъана,
 Муькъуьн тагъда гъатна абур,
 ВацІ лап гъуьлуьз дуьзмиш хъана.

Селди чуькъвей муькъуьн тагъди
 ТІал гъатай хъиз жакъ-жакъзава,
 И ван хъайи уста Идрис
 Тадиз кІвачел къарагъзава,
 Муькъуьн кІаник эвичІиз кІанз
 Идриса цІил суракъзава.

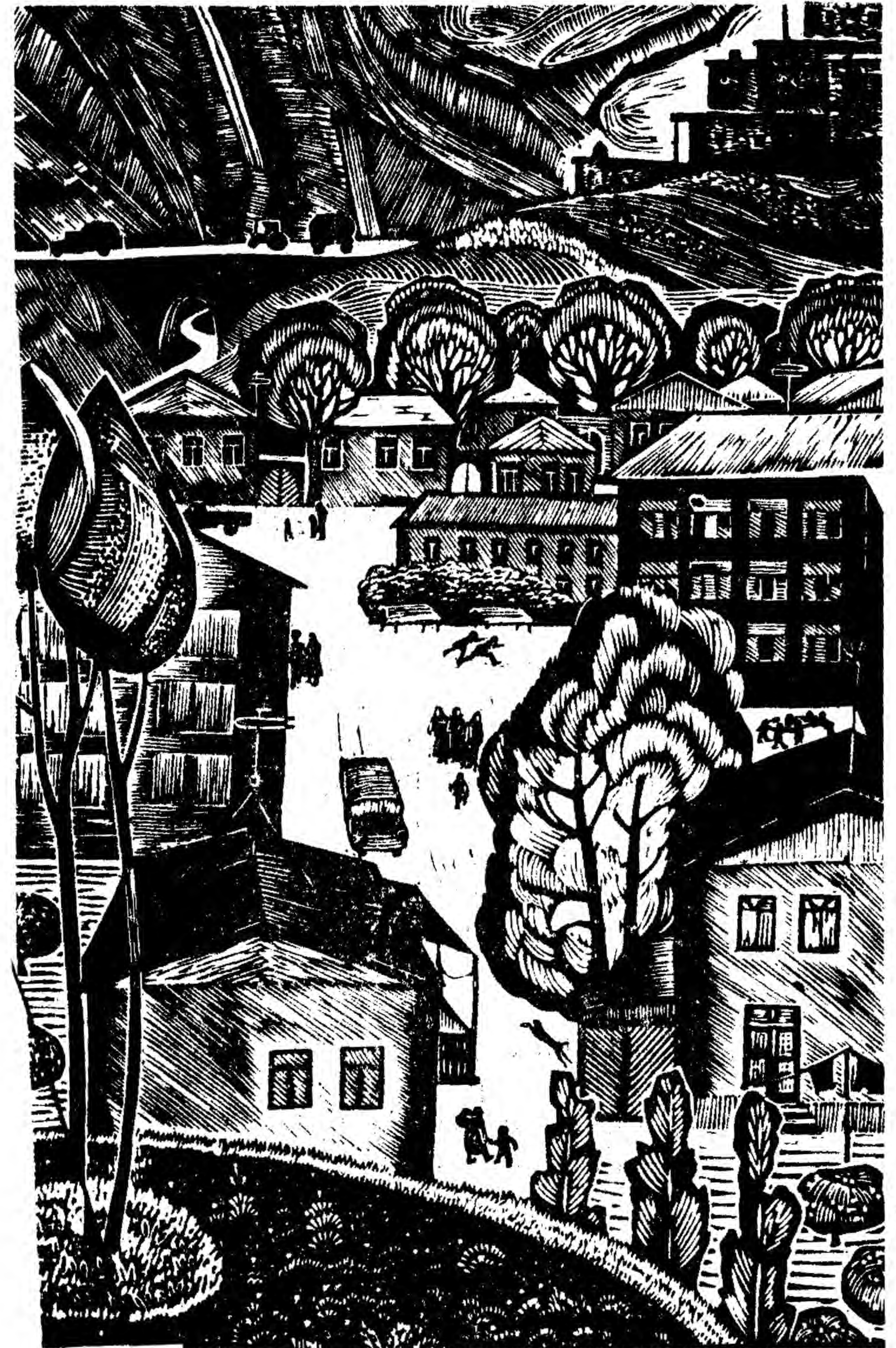
Ииф мичи я, марфни къати,
Селди муькъуьк ав ягъизва,
Хкаж жезвай лепейрини
Кларас тагъдин къав ягъизва,
Девлетлуйрин клуларини
Шадвиляй лап цав ягъизва.

Цилинайгъуз уста Идрис
Инанмиш яз агъуз фена,
«Дустар» муькъвел акъвазнава,
Устлар текдиз, ялгъуз фена,
Ни ятлани атлана цил,
Идрис селдин хуруз фена.
Эй намуссуз, ви чулав рик!
Къванцелайни алчах тирни,
Я тахъайтла гъейратсузвал
Ви гъиссерин пачагъ тирни,
Гъик! атана адал ви гъил,
Ви гъил як ваъ, нажах тирни?!

Пагъливандин беден авай
Устларди сел алудзава,
Селди гъана аклурнавай
Тарар, гъварар акъудзава,
Бирдан агъуз ахмиш хъайи
Вацлукай вич хкудзава...

* * *

Пакадин югъ. Итимар
Ацукънава кимерал.
Ягъанатдин хъвер ала
Бязибурун сиверал.

— Валлагъ, устIар, мад валай
Алакъ тийир кар амач,
— Эхъ, накъ адан къуьнерал
Акбах тавур тар амач.

— Белки касдиз кIанзавай
Алуд хъийиз пиянвал,
— Я тахъайтIа алцумиз
Вичин муькъуьн къакъанвал.

Храз кIандач Идрисаз
Гафарикай гуьлуьтар,
Анжах къве гаф лагъана
Ада:— сагърай, Хъуьлуьдар!

* * *

Муьгъ къурайла, кIарасдин
Тагъ къакъудна гадарна,
Заманайрин чаравал
Гадарна, хуьр шадарна.

Гъавилляй вун, эй, устIар,
Физвач халкъдин рикIелай,
АкI я хъи заз къени вун
Килигзама муькъвелей.

Амма ви сур элкъвенва
Къе цуькверин амбардиз.
Вири элди лугъузва:
— Рагъмет хъурай устIардиз...

* * *

Инкъилабдин цIай чкIанва уьлкведиз,
Пачагъдин тахт акъуднава дувулрай.

Зи Дагъустан кума гъеле куьлгедик,
Иви физва дагъларайни дугунрай.

«Иеси къин тавур дуьнья,
Вун алаш-булаш хъана хъи,
Зерре къванни чина гъая
Амачиз угъраш хъана хъи.

Гъар са пехърев вичин кака,
Чизмач ам хадай чка,
ХупI бул хъана и винтовка,
Ружадикай лаш хъана хъи...»

(СтIал Сулейман)

Фикирдик кваз Идрис синел экъечIна,
Двигательстройдиз къе физва ам.
Секинвили къил элкъуьриз эгечIна,
Шаклувили маса рекъиз гъизва ам:

«Вучиз Самур дере михъиз лал я къе,
ТахъайтIа зи япар биши хъанвани?
Пехъи вацIни ахварик квай гъал я къе,
Багълар, никIер ялав къуна канвани?»

Ни гарарал акъалжнава къенерар.
Са тух кIек къван амачни и хуьрера?
Цавални ранг ала вацIун къванерин...
—Зав гице кIаш! Са кIаш тур зи гъилера,

И дерейрик ван кутарвал кIашунин!—»
КIанчIар хътин къве гъуд ада кIватIзава,
Пехъи вацIар хура турбур лашунин.
Цаву адан хиял бирдан къатIзава,
Сантуни ракъ, алпанди раг къатIдайвал,
Самур бирдан хъипи хъана катзава,
КичI акатай жегъил жейран катдайвал.

Дагъда тІурфан такур дагъви авам я,
Мусибатдин шикилри вун къарсурда,
Раг уьцлена агъуз атун са гъам я,
Къван кьилеллай селди дере ацІурда,

Аждагъан хъиз къизмиш жеда гъугъ ийиз,
Тарар-тамар регъвез вичин регъверив,
Нехир, рамаг, суьруь гъарай, цІугъ ийиз
Тухуз жеда тух тежедай гъуьлериз.

Уста Идрис ацукънава къванерал,
Ченедик гъил—муькъуьк жедай дестек хъиз,
Марфадин дагъ залан жезва къуьнерал,
Хиял кьилив агатзава девлет хъиз:

«И дѳреда къена гъикъван инсанар
Гапурдини гуьллѳдини, селдини,
Мус гуда бес чна абурун игъсанар,
Эквералди, къанавравай целдини?»

МискІинарни медресаяр алуддай
Чкайрал ни имаратар эцигда,
Совет власть, чун кІеверай акъуддай,
Гъада багъдал цІийи къелем илигда...»

Двигательстрой, бейкеф жемир вун,
Къе устІарар Самурдизни герек я,
Уста Идрис, гъич санизни фимир вун,
Ви къве гъил—им къве чирагъ я, къве экв я.

А гъилериз чида къванер хадайвал,
МуьтІуьгъарда абуру сантни, рандани,
Чида абуруз ифѳей ракъни къатІдайвал,
Гатаз чатук кІашни муквал, жидани.

АХЦЕГЪВИ РУШ

Уста Лѳтиф, уста Режеб
Къайгъуйрик ква кІевелай,
Шумуд патахъ чукурзава
Хъвер алахъиз сивелай.

Уста Идрис ашукъ хъанва,
Ахцегъви руш таза я,
Маса дердер авач адаз,
Гун тавуртІа къаза я,
Руш це лугъуз фѳейи илчи
Тун тавуртІа къаза я,
Ви рикІин цІу рушан рикІни
Къун тавуртІа къаза я.

Дагълара тІвар акъатнавай
Лезги устІарар
Шадзава къе. Ганвани квез
Верги, устІарар?

Вири затІар ава абрухъ,
Свас тухудай кІвал авач,
Садни рушан рекъе гудай
Пулни девлет-мал авач.

Вири затІар ава абрухъ
Авачирди фѳйтун я,
Авачирди ирид юкъуз
Зуьрне-далдам гатун я.

«Вири затІар вуч я?— лугъуз
Куьне хабар къаз тахъуй,
Вири затІар—гуьзел руш я,
Ам тагъана таз тахъуй.

Вири затлар — гадани я,
Вафалу тир дустарни,
Кесиб халкѝни — чандал чка
Гуз кланзавай устлардиз.

Риклер члехи, гѝилер михѝи
Лезги устларар,
Къайгъуйрик ква. Ганвани

квез

Верги, устларар?!

* * *

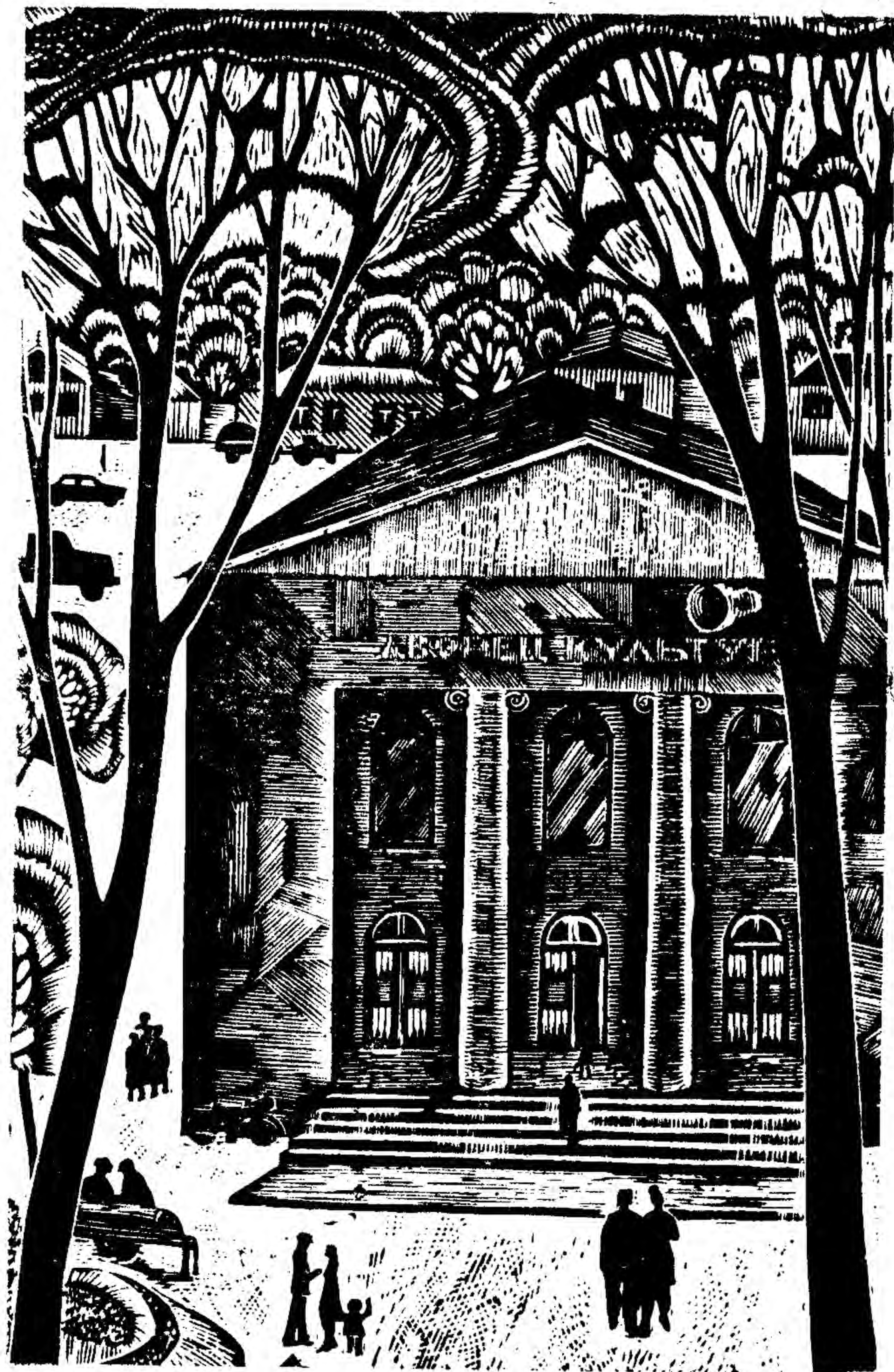
«Ахцегъви руш, минет я ваз,
На зи риклел хериз тахъуй,
Зун раклѝнихъ туна, бирдан .
На масадаз хъвериз тахъуй.

Ви рекъерал дуьшуьш жедай
Гъар вацлал муьгъ эцигда за,
Чун къвед фидай вири рекъер
Къуна садахъ гилигда за.

Ви жегъизар зи гѝил хкIур
И дагъларин къванер хъурай,
Мукъвара за ГЭС эцигдай
Чи Самурдин селлер хъурай.

Ахцегъви руш, минет я ваз,
Инжи хъана гъуьлуьз фимир,
Зун и вацIун юкъвал туна
Вун масадаз гъуьлуьз фимир.

Идрисан къил и гѝиссери
Фарфалаг хъиз элкъуьрзавай...
— Яраб руша заз вуч жаваб
ГудатIа къе? — фикирзавай.

Уста Летиф, уста Режеб
КІвалин юкъвал акъвазнава.
Къуд гъилини къуна Идрис
Абру цавуз хкажнава.

— Дуст, ви крар физва чІемяй,
Къе ваз ширин ахвар къведа,
Ахвар тахъай Къурдул
Махсуд
Шехъда, къилел марфар
къвада.

Адан хци гапурар гваз
Къе чал бегъем гъужумарна,
Чнани къам къуна адаз
Хъсан къве лаш барчумарна.

КилигайтІа, фадлай къулухъ
Касдиз рушан темягъ авай,
Лугъуда хъи, къепІинамаз
Гъеле абрун некаягъ авай.

А некаягъар чна къведа
МукІратІдалди атІана, дуст,
Рушан «къведач!» риб хъиз фена
Адан хура акІана, дуст.

Халкъдин вилик Режеба ам
ИкІ лагъана куз-хъукъурна,
Шишкабаб хъиз пад элкъуъриз
Гафарин цІай гуз хъухъурна:

«Саз хурудал акъудмир,
Симерин сир чидачтІа,
Рушни хурув агудмир,
РикІи цІелхем гъидачтІа.

Руш це лугъуз физ тахъуй,
ХкведатІа бушдаказ,
Руш тефирай гъуьлуъзни,
АмукъдатІа рушдаказ!»

— Гафар яни, къизилар,
Гъи терездал алцумда?
Са къуьл ийин, тахъайтІа
Зи кІвачер лап гацумда,—

Лугъуз Идрис эгечІна
Къуьл ийиз лап тІарамдиз
Уьфтни стол элкъвена
Бирдан зуърне-далдамдиз...

Ахцегъви руш, сагърай вун,
Такабурни, хушни я,
Берекатлу дидени,
РикІиз чими рушни я.

Ахцегъви руш, Идрисан
КІвални вун я, ракни вун,
Фуни вун я, къафунни,
Варзни вун я, рагъни вун.

Ви мехъерик дагъларин
Гъар са гуърчег гуьл къведа,
ВацІни, багъни, гъетерни,
Вири лезги чил къведа.

Ваз кІаниди сад ава,
Вун кІанибур са къад хъуй,
Агакъзавай азадвал
Ваз мехъеррин савкъат хъуй!

МУАЛЛИМ

«Бубади зав кѐлиз тунач,
Хутахнай зун мектебдай.
Тахьайтѐа зи акъатдай кьил
И сирерин метлебдай.

Тахьайтѐа... Ваъ, лугьумир хьи
Ийизва буш фурсар за,
Италияд устѐарризни
Гудай хъсан тарсар за.

Гила яхцѐур яшаравай
Ученик низ герек я,
Физикани алгебра кѐе
Зун паталди кѐве экв я.

Геометри галачиз зун
Буьркѐуь яц хьиз аквазва,
Виликди кам вегьей чѐавуз
Пел цлара акъазва.

Кѐвалер, муькѐвер эцигун са
Зурба кар туш мумкин я,
Амма чѐехи техникадай
Кьил акъудун четин я.

Чѐехи цѐаяр куькѐуьн патал
Кѐелна кѐанда кѐевелай,
Дегишдайвал куьгъне дуьнья
Пад элкѐуьрна кѐанелай.

Дегиш ийин дуланажагъ,
Кѐанажагъни инсанрин,
Цѐийи чилел чка тежен
Марифатдин нукъсанриз.

Кѐелна кѐанда... Кѐе Бейдуллагъ
Алиеваз минетда.
Математик муаллим я
Ахцегъвийри гѐуьрметдай.

Юкѐуз жуван кеспи ийиз
Йиферани кѐелда за,
Декъикѐа вахт гѐавайда пуч
Авуникай хѐелда за.

Самурдикай кѐачуз гѐетер
Гадарда и дерейриз,
Мукалрикай азадда халкъ,
Алхишдайвал невейри.

И дагълариз ГѐСрин экуь
Вилералди килигда,
Паласадин юкѐни юкѐвал
Молотилка эцигда.

Самурдин яд насосралди
Акѐудда за синериз,
Багъишда за ичерин багъ
Гетин дагъдин кѐуьнериз.

Кунгарраваз гѐана ятар
Кѐатѐиз рагун чахмахар,
Гѐар са хуьре рахарда за
Билбилар хьиз булахар.

Я халызин абукевсер
Аватѐа вун гѐавурда...
Акѐваз, бирдан Алиева
Вучда шулугъ авуртѐа?

Вучда бирдан лагъайтІа зун
Рехи хъанвай кубут я,
Жегъилдинди иви ятІа,
Къуъзуъданди курут я.

Амачир хъиз ийидай кар,
Ахвар хана йифера
АлахъдатІа муаллим зал,
Ракъин нур хъиз циферал?..

• • •

Муаллимдин гафара гад,
Сарубугъдад твар ава.
Гуя гъилел алгебра ваъ,
Чуънгуърдин къуд цІар ала.

Гзаф ширин манидихъ хъиз
Тарсунихъ яб акализ
Ацукънава уста Идрис
Вилер живи акъализ.

Гележегдин имаратар
Физва адан хиялдай.
— Бедендин дерт чирун патал
Къил акъудда хиярдай,—

Лугъуз жегъил муаллимди
Гъизва гагъ-гагъ мисалар,—
Высший математика ваз
Чир жеда къве йисалай.

Гъелилиг на механика
Эзбер ая хъсандиз,
Ачар я ам къуват гузвай
Бажарагълу инсандиз.

Ахцегърин муьгъ эцигдайла
Ви кІвалах за фагъумна,
Гаф авач, на гъа дели вацІ
МуьтІуьгъна дуьз гъужумна.

Ахътин муькъвер заманайрин
Къадакъар я эбеди.
Несилри ваз лугъуз жеда:
«Гъалал хъуй нек дидедин!»—

Муаллимди тапшуругъни
Гана: «Пака гъял ая.
А ктабдин эхирдавай
Жавабрикай хъел ая.

Гъилиз азаб гайи чІавуз
КІвализ бегъер къведа ви,
Къилиз азаб гайи чІавуз
РикІиз регъят жеда ви...»

Йикъа са кІар муьтІуьгъ ийиз
Илимдин тик гурарриз
Акъахзава уста Идрис.
Межлисризни суварриз
Килигдай вахт амач адахъ,
Уьмуър кІелун, кІвалах я.
Идрис гъалиб жеда лугъуз
Муаллимни чІалахъ я.

ДАГ.ЦИК-ДИН ЧЛЕН

КІвалахзава къве агъзур
МискІинди лап алахъна.
Фекъиярни будунар —
Къуд агъзурдав агакъна.

Азадвилин тарарихъ
Ирид йисан тан ава,
Ятлани зи дагълара
Азан гудай ван ама.

Яш тахъанвай рушарни
Гъуьлуьз гузва акъудиз,
Рехъ къачузва, кебинни
Къве гъил садав агудиз.

Гъа са члавуз къумлухдин
Кланикай вацл фидайвал,
Гум ахъайиз гурмагъдай
Цай къулара хуьдайвал,

Совет власть гъахъзава
Мягъкемдиз и дерейриз,
Хуьзва адан чимивал
Большевикрин жергейри.

Эцигзава Идриса
Больницаяр, мектебар.
— Чна къилиз акъудда
Хайи халкъ, ви метлебар!—

Целхем кIвахъиз гъиликай
Рахазва ам дерада.
Уста Летиф худдава
Тахъай хътин жуьреда.

Рандадикай тахтаяр
Хкатзава шуьше хъиз,
Пелелайгъуз физва гъекъ
Верхи тарай миже хъиз.

ДакІарризни ракІарриз
Режеба шир ягъизва,
Доскадилай къуд патахъ
Ракъинин нур чкІизва.

— Я дустар, и мектебдин
Къванерни кваз къизил хъуй,
Авамвиляй акъатна
Кесибдин пар къезил хъуй,—

Лугъуз уста Режеба
Ихтилатдал илигна,
Акъвазарна рандани
Летиф адаз килигна:

— Цувад аял ава захъ,
КІелиз тада виридав,
Вуганач за гъич садни
Фекъи лугъур шевридав.

Урус илим къачуна
Хъурай чпиз инсанар,
Чир авурай дуьньядин
Дерин-даяз мизанар.

— Акурла за мектебдиз
Акъуднавай нехишар
Светлана муаллимди
Ийични бес алхишар!—

Лугъуз Режеб ширер гваз
Алахънава клевелай,
Алахъзава мили хъвер
Зегъметчидин сивелай.

Пака мектеб ахъайна
Сувар жеда аялрин.

Уста Идрис тухванва
Гележегдин хиялри...

* * *

— Больницаяр, азиз дуст,
Хъсан затІар туш.
Амма начагъ инсандин
РикІиз жеда хуш.

Им, гьелбетда, мурад я —
Женнет тир хъи вич
И дуьньяда начагъбур
АвачиртІа гъич.

АвачиртІа гуьлледин,
Гапурдин гелер,
Гъашаратрин чешмеяр —
Уьлегъан чуьллер.

ХупІ туширни инсанар
Тахъана начагъ
АмукъдайтІа виш йисуз
Жегъил яз, къуччагъ.

Амма халкъни багъдавай
Тарар хъиз я, дуст,
Бирдан сад квак акатна
Жеда михъиз сушт.

Вилик пад къун тавуртІа,
БарбатІ жеда багъ,
Начагъди сагъ тахвуртІа,
Халкъ жеда начагъ.—

Философ хъиз деринрай
Рахазва устІар,

Летиф, Режеб къвалав гва—
Гьакъикъи дустар.

— Вад сан вилик Ахцегъа
Больницадин рак
Ачухайла теспача
Акатнай гъа чак:

«Вучда касни татайтIа,—
Лугъуз хъанай чун,—
Гуьн тийидай никIе къуьл
Куьз герек тир цун?»»

Пакад юкъуз итимди
Аялдик квай свас
Гваз атайла гъикъван шад
Хъанай, дустар, чаз?!

Къашкъа духтур*, гъавайда
Феначир ви кар,
ГьакI тирвиляй къени чаз
Багъа я ви тIвар.

Начагъбурун ихтибар
Артух хъанай фад,
Духтуррикай рахайтIа,
Къуьлерзавай мад.

Гила чна шадзава
Рутулвийрин рикI:
ГЭС куьтягъна больница
Эцигзава, цуьк.

* Къашкъа духтур — гъеле Советрин власть жедалди виликан Самур округда кIвалахиз хъайи урус духтур Антон Ефимовакай рахун физва.

Эквер хьурай дepeдa,
Гъетер хьиз чилин,
Къакъанвал я имни, дуст,
Инсандин къилин!

Самур пата сифте яз
ГЭС эцигна Идриса,
Рутулвийри авунва
Тахъай хьтин межлисар.

Шишкабабрин, шарабрин
Этир физва чуьллериз,
Зуьрнедин ван атайла
Къарагъна халкъ къуьлериз.

Гуя цавай аватай
Гъетер я и фанарар,
Рутулвийриз чир жезва
Чи властдин гьунарар.

—Уста Идрис, къуьл ая,
Муштулухдай вуч гуда?
— Я халызин абукевсер,
АвайтIа ваз руш гудай!

Де лагъ акван, тахъайтIа
Зи папаз хва хьанвани,
Я тахъайтIа кулакрин
КIвалер сада канвани?

— Ваъ, я устIар, и хабар
Гъакъван гъвечIи хабар туш,
И чарчи шад тийирбур
Я вилер, я япар туш.

Гьукуматди мубарак
Ийизва ваз ихтибар,—
Вакай гила ДагЦИК-дин
Член хьанва! Кесибар!

Бармакралди цав гатут,
Къуьл авурай Идриса,
Къуй акурай душманриз
Рутулвийрин межлисар!

Акурай гьикI фяледи
ИйизватIа регьбервал,
Акурай чи властдин
Уьтквемвални иервал!—

Лугьуз лежбер Фетягъа
Ван кутунва дагъаррик,—
Атанва зун Ахцегъай
Чан кутаз и суваррик!—

Уста Идрис явашдиз
Халкъдин юкъваз атана.
Рагай къванер атIурвал
РикIяй гафар атIана:

— Дустар, им куь виридан
Игитвилиз къимет я,
Гьукуматди са заз ваъ,
Квез авунвай гьуьрмет я.

Фяле-лежбер — берекат,
Яшайишдин къелни я,
Инкъилабди атIай гел
Зегьметчидин гелни я.

Какур ийиз агъаяр,
 Юкъ хкажна батІракрин
 Уьтквемзава чна чил
 Тум хкудиз кулакрин.
 Аквада квез: Дагъустан
 Къада шегъре рекъери,
 Сад ийида дереяр
 Чи гъилерин муькъверин.
 Дуствилелди миллетри
 Цийи уьмуьр туькІуьрда,
 Рутула хъиз гъар хуьре
 Къаз фанарар куькІуьрда.
 Алимарни игитар
 Акъатда чи арадай,
 Чи гъунарар акурла
 Душманрин мез къурада.
 — Ягъ кван «Уста Идрисар»—
 Летиф вилик экъечІна.
 Уста Идрис секиндиз
 Шад къуьлуьник экечІна.
 Ван кутуна Самурдик
 Зуьрнедини далдамди,
 Яваш-яваш халкъ вири
 Ахмиш хъана майдандиз,
 Ахмиш хъана рикІерин
 Генгвилайни шадвилай,
 Кам вегъенвай рекъерин
 Дуьзвилайни садвилай.
 Йифен къулар жедалди
 Давам хъанвай межлисар.
 Пакад йикъан къайгъудик
 Акатнавай идрисар...

КЪИЛЕР

Сад лагъай ктаб	3
«Солдат жеда!»	6
Шарвилидиз тур гатайди	7
Лезги устІарар	10
«Баркалла ви бармакдиз!»	13
«Сагърай Хъуьлуьдар!»	19
Ахцегъви руш	26
Муаллим	31
ДагЦИК-дин член	34

www.lezgichal.ru

Алирза Саидов
МАСТЕР ИДРИС

На лезгинском языке

Редактор М. Шихвердиев. Художник
И. Халилов. Художествен. редактор Ф. Джан-
нахай. Техн. редактор М. Тищенко. Коррек-
тор М. Бабаева.

Сдано в набор 2-II-1977 г. Подписано в печать
28-IV-1977 г. Форм. бум. № 1 70×90¹/₃₂. Бум. л.
0,687. Печ. л. 1,375. Усл. печ. л. 1,61. Уч-изд. л.
1,65. С0 2317. Тираж 2000, Цена 17 к.

Дагестанское книжное издательство Управления
по делам издательств, полиграфии и книжной
торговли Совета Министров ДАССР. г. Махач-
кала, ул. Маркова, 55 Зак. № 55

Типография им. С. М. Кирова Управления по
делам издательств, полиграфии и книжной тор-
говли Совета Министров ДАССР. г. Махачкала,
ул. Маркова, 51.

Улубдин электрон журе
www.lezgichal.ru

сайтдин кумекдалди газурнава.